

KABDEBÓ TAMÁS

Emlékképek Dudiról, azaz Koestler Artúrról

Közvetve, két lelkes olvasója révén már évekkal 1965 előtt ismerősömként tarthattam számon Koestler Artúrt. Vagyis jóval azelőtt, hogy három alkalommal személyesen is találkoztam vele.

Szabó Zoltán a magyar származású író mint francia „mandarint” ismerte meg, s amikor mindketten, külön-külön áthajóztak Albionba, Zoltán – Koestler Artúr révén – Orwell-lel is találkozott. Midőn engem megismert, lelkemre kötötte, hogy a két „világnagyság” (Zoltán szava) minden könyvét olvassam el. 1956 telén, amikor elkezdtem teljesíteni a „penzumot”, Orwell már több éve halott volt, és később a véletlen úgy hozta, hogy a londoni egyetem University College-ába kerültek összes levelei. A feladatot tehát szívesen teljesíthettem, túlteljesíthettem, hisz Orwell kiadatlan leveleiből is sokat ismerek. Írtam is Orwellről, az Irodalmi Újságban kétszer. Szabó Zoltán megveregette a vállam, s megkérdezte: hogy állok Koestlerrel.

„Más ember” – mondtam óvatosan, akkor már őt Koestler-könyv ismeretében. „Hol osztrák pszichológus, hol francia kommunista, hol spanyol szabadságharcos, hol pedig – végtére – brit bölcs.” Zoltán nevetett. Egész lényével tudott nevetni, s ilyenkor, keze-lába, mintegy testétől különválva mozgott. Kacagató volt ez a komoly ember, ha így nevetett. Mint egy bohóc. „Kibújt nyelvünk börtönéből – mutatott most rám tréfásan vádoló mutatójúja –, s ezt nem bocsájtottad meg Koestlernek?”

Hát nem. Szóval, Koestler *Arrow in blue* című önéletrajzi művében ír József Attilához fűződő távoli barátságáról, és elmeséli, inter alia, Judit öngyilkossági kísérletét, pontosabban: ahogy az eset Németh Andor barkochbázásából kiderült. Ám – önéletrajzában – Koestler mindennek „tanúja is volt”. Ez nagyon izgatott engem, már Kosztolányi miatt is. Nekiültem hát, és *Barkochba* című elbeszélését lefordítottam angolra. Egy nagy amerikai folyóirat közölte. (Fordításom jóvedelmét Kosztolányi özvegyének, Ilona néni-nek juttattam. Megkaptam ezért cserébe Kosztolányi levélfelbontó kését.)

Mi, bennfentesek persze tudjuk, hogy József Attila *Óda* című verse van a háttérben. Ezt olvasva döbbsent

rá Szántó Judit, hogy József Attila csakugyan más szeretet, ezért tett látványosan öngyilkossági kísérletet, s ezt „barkochbázta ki” a költőből Németh Andor, nem Koestler.

Most fut be a történetbe Mikes Gyuri, akivel időközben megbarátkoztam. Helyesebben ő nyújtott baráti kezét nekem. Korábban, név nélkül megjelent egy cikk Szabó Magda *Az őz* című regényéről a Times Literary Supplementben, amely „eláztatta” a könyvet. Erre én, névvel, mérgesen ezt válaszoltam a lap vita-rovatában: „aki nem ismeri a magyar valóságot, az ne írjon magyar könyvekről.” Ezek után Mikes írt nekem, felajánlotta, hogy találkozzunk, majd azt, hogy teniszezzünk, rendszeresen. Mikes, ez a kedves, cinikus humorista, aki a világot egy hatalmas futball-labdának képzelte, bálványozta Koestler Artúrt. Szerinte Koestlernek van (volt) egy hatodik érzéke, melylyel a jövő áramlatait megérezte és megjósolta. Akkor lett kommunista, amikor a Vörös Csillag feljövőben volt, és akkor ábrándult ki, amikor már látta (1936-ban!), hogy az valójában leáldozóban van. A *Sötétség délből* című könyve egy az egyben a szovjet valóságot írja le.

Nos, Mikes olvasta Kosztolányi-fordításomat, és a lap egy példányát elvitte Koestlernek. Akkoriban már dolgoztam az angol nyelvű József Attila-kötet összeállításán, s azt üzentem Mikesen keresztül Koestlernek: ha kedve van, írjon hozzá bevezetőt. Elmondtam mindezt Neuburg Palinak (aki akkor egyetemista volt, majd a Thames TV munkatársa lett), s ő – csodálatos érzékkel – megjósolta, hogy Koestlert nem fogom tudni megnyerni az ügynek. „Először exponá-lod életrajzi blöffjét, a Kosztolányi-novella fordításával, aztán meg azt várod, hogy segítsen neked” – jegyezte meg, nem kis elmeállással. „A *Barkochba*-történet közzsájon forgott, Németh Andor József Attila-könyvében is benne van. Ezért nem lehet megharagudni. Különben is, az Encounter folyóiratban Koestler érzékkel, avatott módon írt Attiláról, akit valóban ismert és becsült.”

Koestlernek titkos telefonja volt, lakáscímét is rejtegette. Mikes egyszer megmutatta nekem, hol lakott „Dudi” a londoni belváros Knightsbridge nevű kerületében, de megígértette velem, hogy „soha ezzel vissza nem élek”. Vártam tehát. Nem sokkal később – 1965-ben vagyunk, az év elején – Koestlernek a Londoni Egyetemen volt dolga, üzent nekem, s ott találkoztunk a folyosón. (Akkoriban Vas Pista adott randevút nekem ugyanott – erről máskor írok.) Koestler

kis „muki” ember volt, nett, jól fésült, elegáns; markáns, szabályos vonásai mély árkokat ástak az arcán, a homlokán a gondolkodóránc beszéd közben hullámzott, mint a szélverte tó. Mély hangon beszélt, velem történetesen magyarul és akcentus nélkül. „Írok Attiláról – mondta –, de várnia kell, mert pont egy könyvön dolgozom”. Megkérdeztem, mi a könyv? Ez csaknem titok. „Az alkotás folyamatának anatómiájáról írok – mondta –, egy változatom már megvan, de újabb dolgokra jöttem rá”. Megkérdezte még, hogy milyen hosszú legyen az előszó. Kéthárom flekkben állapodtunk meg.

Aztán eszembe jutott valami merész, s mialatt a fürge kis fekete ember talpra ugrott a ruganyos bőr pamlagról, villámgyorsan megkérdeztem. „Ha nem lenne író, mi szeretne lenni?”

Meghökken, talán a szemtelenségemtől. Aztán, talán mert bocsánatkérően mosolyogtam, mosoly költözött az ő halál komoly arcára is. Arcán szét húzódtak a szép szabályos vonások, párducszele felcsillant, és felvillanó fogai közt felelte: „Pátriárka”. Leült ismét, a pamlag széleire, egy fél pillanatra. „És maga?”

Én? Majdnem megijedtem. Igen, persze. Szerettem volna orvos lenni, földaláló, mélyvízi bűvár és csillagász. Végül azt feleltem: „Szökőkút”.

„You mean a fountain?” – kérdezte Koestler, hitetlenkedve.

Bólintottam.

Múltak a hónapok, és semmiféle üzenetemre nem válaszolt többé. Nem kétlem, hogy Mikes Gyuri, aki scrabble játékot is játszott vele havonta (szó-rakó játék), közvetítette kis leveleimet. Koestler át akarta írni a scrabble szabályait, mondta Mikes.

1965 kora őszen Koestler előadott a London School of Economics (Közgazdasági Egyetem) hallgatóságának. Rengetegen voltunk. Meglepett, hogy az angolul anyanyelvi szinten író Koestler erős akcentussal beszélt angolul. A kérdészuhatag csillapodásával hozzáfurakodtam, és ígéretére emlékeztettem.

„Adjon időt!” – mondta lakonikusan.

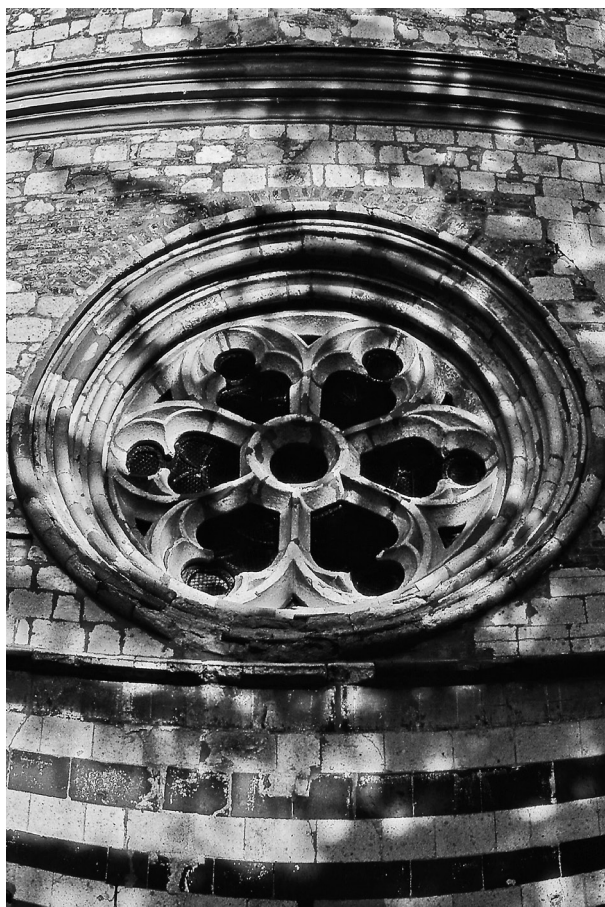
Már tél volt, de hogy még 1965-öt, vagy már 1966-ot mutatott a naptár, nem tudom. Azt sem, miért nem

jegyeztem be az utolsó találkozást mindent tudó noteszomba. Az Imperial College-ban volt az a „szeminárium”, amelyen a háromdimenziós fotográfia feltalálója, Gábor Dénes elnökölt. Egyike a kirajzott, és idekint (vagy odakint) Nobel-díjassá vált tudósoknak. A szeminárium befejeztével ismét odamentem Koestlerhez, és ígéretére emlékeztettem. Riadtan villant szép, barna, fürge szeme. Megrettenen, mint az üldözött vadé. Hogy jövök én ahhoz, hogy őt zaklassam? Valami bocsánatkérés-félet dadogtam – és leléptem.

Koestler 1983. március elsején öngyilkos lett, nejével együtt. Kuttyájukat a szomszédra bízták. Mikes György elmondta nekem, hogy Koestler rákos volt,

valamint „reszketőkórbán” (tudományos nevén Parkinson-kórbán) is szenvedett. Élete nagy részében az agnoszticizmus tanításai vonzották. Ezzel szemben halála előtt nem sokkal Koestler „közelebb került Istenhez.” Azt vallotta, hogy a lélek halhatatlan, és halálunk után fénylő gombok lehetünk Isten nagykabátján. Ugyanígyen meglepetésszerűen Sir Alfred Ayer, Anglia egyik vezető ateista filozófusa is „megtért” idős korában. Halálközeli élményéből fakadóan vallotta, hogy találkozott a Világegyetem Mesterével.

Gondolom, Koestler és Ayer azután alaposan megtárgyalták egymással „megtérésük” történetét.

Rózsablak (Bélapátfalva, Kálvária, 1978)